

บทที่ 4

วิเคราะห์สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: สิทธิของผู้เสียหาย ในการดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

การเข้าร่วมเป็น โจทก์กับพนักงานอัยการของผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 นั้น จากการศึกษาแนวคิดและหลักกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาตามมาตรฐานของกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายของต่างประเทศและกฎหมายของประเทศไทยแล้วสามารถวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้เสียหายในการดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเกี่ยวกับการเข้าเป็น โจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการของผู้เสียหาย ได้แก่ ปัญหาการตีความความหมายของผู้เสียหาย ปัญหาเกี่ยวกับการแจ้งสิทธิและหน้าที่ให้ผู้เสียหายทราบ ปัญหาการร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนและปัญหาการบังคับคดีค่าสินไหมทดแทนจากจำเลย ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการตีความหมายของผู้เสียหาย

ประวัติศาสตร์ของการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีแนวคิดว่า ประชาชนทุกคนมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาในสมัยดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องการดำเนินการจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ และการที่ประชาชนมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย ประชาชนจึงมีสิทธิและอำนาจในการดำเนินคดีอาญา แม้ว่าประเทศไทยได้รับระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมาใช้บังคับ โดยให้อำนาจในการดำเนินคดีอาญากับพนักงานอัยการ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้อำนาจแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาหรือผู้เสียหายฟ้องร้องคดีอาญากับผู้กระทำความผิดด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องมีการร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

ความอาญามาตรา 28 นั้น บัญญัติให้อำนาจฟ้องคดี แก่พนักงานอัยการและผู้เสียหาย กล่าวคือนอกเหนือจากพนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องคดีแล้ว ผู้เสียหายสามารถฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาค้วยตนเองและมีสิทธิเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 ทำให้เห็นว่า แนวคิดและหลักการดำเนินคดีอาญา กฎหมายให้อำนาจในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับผู้เสียหายได้อย่างกว้างขวางแต่ในทางปฏิบัติสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหายในการเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ ศาลฎีกาได้พิพากษาตีความนิยามคำว่า ผู้เสียหายไว้อย่างจำกัดซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญ 2 ประการที่ทำให้ผู้เสียหายไม่อาจใช้สิทธิในการขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ ดังนี้

- 1) ผู้เสียหายต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง
- 2) ผู้เสียหายต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย

การที่ศาลฎีกาตีความในการกำหนดความหมายของผู้เสียหายว่าต้องเป็นผู้เสียหายต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง และต้องผู้เสียหายต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ทำให้เกิดปัญหาในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้เสียหายดังนี้

1.1 ปัญหาการตีความว่าผู้เสียหายต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง

การพิจารณาเรื่องสิทธิของผู้เสียหายที่ควรมีในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ประเด็นสำคัญที่กฎหมายควรกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าผู้เสียหายมีสิทธิอย่างไรในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญา เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ได้ให้คำนิยามของผู้เสียหายว่า ผู้เสียหายหมายถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และมาตรา 6 โดยไม่ได้บัญญัติถึง คำนิยามของผู้เสียหายไว้อย่างชัดเจน หากแต่พอจะอนุมานได้ว่า ผู้เสียหายในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จึงแบ่งได้เป็น 2 พวก คือ ผู้เสียหายโดยตรง โดยมีหลักเกณฑ์ว่า ต้องมีการกระทำความผิดอาญาฐานใดฐานหนึ่งเกิดขึ้นและบุคคลนั้นได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้น กับอีกพวกหนึ่งคือผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และมาตรา 6

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากคำนิยามที่ไม่ชัดเจนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ทำให้การตีความว่าผู้เสียหายที่มีอำนาจฟ้องร้องดำเนินคดีได้หรือไม่เป็นอำนาจของศาล ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า องค์ประกอบของผู้เสียหายในคดีอาญาไว้ 3 ประการ ได้แก่

- 1) มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น
- 2) บุคคลนั้นต้องได้รับความเสียหายเนื่องจากกระทำความผิดนั้น
- 3) บุคคลนั้นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย

บุคคลใดเป็นผู้เสียหายที่มีสิทธิฟ้องร้องคดีอาญาหรือไม่ ต้องพิจารณาก่อนว่า มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นหรือไม่ และในลำดับต่อไปคือ ต้องพิจารณาว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองหรือไม่ โดยพิเคราะห์ว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวมุ่งคุ้มครองรัฐหรือเอกชนเป็นสำคัญตามหลักคุณธรรมของกฎหมายว่าผู้เสียหายนั้นได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิดทางอาญาหรือไม่ โดยศาลตีความเรื่องผู้เสียหายตามหลักเกณฑ์ที่ว่าความผิดทางอาญาตามกฎหมายสารบัญญัติ

หากคุณธรรมของกฎหมายนั้น กำหนดว่า ความผิดที่เป็นเรื่องของผลประโยชน์ของบุคคลซึ่งเป็นมหาชน หรือเป็นเรื่องที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองความสงบเรียบร้อยในสังคมอันเป็นส่วนรวม ความผิดนั้นรัฐเป็นผู้เสียหาย ส่วนความผิดที่ประชาชนได้รับความเสียหายเป็นส่วนตัวหรือได้รับความเสียหายโดยตรง ประชาชนเป็นผู้เสียหาย นอกจากนี้ยังแบ่งเป็นความผิดอาญาส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้และความผิดอาญาแผ่นดิน ผู้เสียหายในคดีอาญาคือความผิดอาญาส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้ ได้แก่ บุคคลที่ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิด ส่วนความผิดอาญาแผ่นดิน โดยปกติรัฐเป็นผู้เสียหาย เอกชนจะเป็นผู้เสียหายหรือไม่ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงว่าบุคคลดังกล่าวได้รับความเสียหายเป็นกรณีพิเศษหรือไม่ เช่น ความผิดฐานบุกรุกทางสาธารณะรัฐเป็นเจ้าของทางสาธารณะดังกล่าว รัฐเท่านั้นที่จะเป็นผู้เสียหาย แต่หากการบุกรุกทางสาธารณะทำให้เอกชนคนใดได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ เอกชนคนนั้นย่อมถือว่าได้รับความเสียหายโดยตรงย่อมถือว่าเป็นผู้เสียหายดังที่คำพิพากษาฎีกาที่ 1121/2507 วินิจฉัยไว้ว่า แม้ที่ดินที่จำเลยปลูกเรือนอยู่นั้น เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ซึ่งราษฎรใช้ร่วมกับเรือนของจำเลยอยู่ตรงหน้าที่ดินของโจทก์ และอยู่ใกล้ที่ดินของโจทก์ พึงเห็นได้ว่าโจทก์

ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการที่จำเลยใช้ที่สาธารณประโยชน์หน้าที่ดินของโจทก์ เว้นแต่โจทก์จะยินยอม ถ้าโจทก์ไม่ยินยอมก็ถือว่าจำเลยกระทำการมิชอบเป็นเหตุให้โจทก์เสียหาย โจทก์ย่อมมีสิทธิฟ้องจำเลยได้

แต่อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติความผิดอาญาบางฐานนั้นมิได้มีเจตนาที่จะคุ้มครองเอกชนคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นบทบัญญัติที่มีความมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองรัฐเท่านั้น แม้ว่าการฝ่าฝืนกฎหมายนั้น เอกชนคนนั้น ๆ ได้รับความเสียหายด้วยก็ตาม แต่ก็มิอาจใช้สิทธิในฐานะผู้เสียหายได้ โดยศาลฎีกาจะพิจารณาจากเนื้อหาขององค์ประกอบความผิดตามกฎหมายสารบัญญัติเป็นหลักว่า ถ้าองค์ประกอบความผิดใด วัตถุประสงค์แห่งการกระทำที่กฎหมายมีเจตนารมณ์ให้ความคุ้มครองเป็นเรื่องสิทธิประโยชน์ของรัฐของทางราชการ โดยเฉพาะมิได้เกี่ยวข้องกับเอกชนคนใดคนหนึ่งเลย ย่อมแสดงว่าคุณธรรมทางกฎหมายของความผิดนั้นกฎหมายมุ่งคุ้มครองรัฐเท่านั้น ซึ่งความผิดประเภทนี้ แม้จะทำให้เอกชนคนหนึ่งคนใดได้รับความเสียหายตามความเป็นจริง ก็ย่อมมิใช่ผู้เสียหายตามมาตรา 2 (4) ซึ่งตามแนวคำพิพากษาดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ มีข้อสังเกตว่าในบรรดาความผิดต่าง ๆ ที่ศาลวินิจฉัยว่ารัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหายเอกชนคนหนึ่งคนใดไม่อาจเป็นผู้เสียหายได้ เช่น

ความผิดตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3449/2543 ที่กล่าวว่า ความผิดต่อพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 เป็นความผิดเกี่ยวกับการกำหนดหน้าที่ให้ประชาชนปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบ ความสงบสุขและความปลอดภัยแก่ประชาชนและเป็นความผิดที่ไม่มีผู้ถูกระทำ ถือว่าเป็นการกระทำต่อรัฐโดยตรง รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เอกชนไม่ใช่ผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีหรือเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการในความผิดตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 ได้

ความผิดตามพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ. 2534 ที่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2926/2544 ตัดสินไว้ว่า พนักงานอัยการโจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยตามพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ. 2534 มาตรา 4, 6, 17 ความผิดตามพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ เป็นความผิดที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย ราษฎรไม่เป็นผู้เสียหาย ผู้เสียหายจึงไม่มีอำนาจขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในความผิดฐานดังกล่าวได้

ความผิดเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ราชการ เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4259/2531
 วางแนวไว้ว่ากรณีการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 158 นั้นเป็น
 ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะ 2 หมวด 2 ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่
 ราชการ ผู้กระทำความผิดเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ และทรัพย์สินหรือเอกสารใดซึ่งเป็นของ
 ทางราชการหรือของรัฐนั้นอยู่ในหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้นั้นที่จะปกครองหรือรักษาไว้
 เมื่อคนทำให้เสียหาย ทำลาย ซ่อนเร้น เอาไปเสีย หรือทำให้สูญหายหรือทำให้
 ไร้ประโยชน์ หรือยินยอมให้ผู้อื่นกระทำเช่นนั้น ดังนี้ ย่อมเห็นได้ชัดเจนว่ารัฐเป็น
 ผู้ได้รับความเสียหายจากเจ้าพนักงานผู้กระทำความผิดตามบทบัญญัติมาตรานี้โดยตรง
 และนับว่าเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย หากโจทก์จะได้รับความเสียหายจากการกระทำของ
 จำเลย โจทก์ก็เป็นเพียงผู้เสียหายโดยพฤตินัย มิใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย ดังนี้ ศาลฎีกา
 เห็นว่าอำนาจฟ้องผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 158 เป็นหน้าที่
 โดยเฉพาะของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเท่านั้นที่จะฟ้องร้องเอาโทษแก่ผู้กระทำความผิด
 ราษฎรไม่มีอำนาจฟ้องคดีได้เอง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7957/2542 การที่จำเลยที่ 1 แจ้งความแก่พนักงานสอบสวน
 สถานีตำรวจภูธรอำเภอประโคนชัยว่า โฉนดที่ดินของนายเฒ่าซึ่งอยู่ในความครอบครอง
 ของจำเลยที่ 1 ได้สูญหายไป แล้วนำสำเนารายงานประจำวันเกี่ยวกับคดีไปแสดงต่อ
 เจ้าพนักงานที่ดินเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการขอออกใบแทนโฉนดที่ดินทำให้
 เจ้าพนักงานที่ดินหลงเชื่อออกใบแทนโฉนดที่ดินให้แก่จำเลยที่ 1 แม้ข้อความที่จำเลยที่ 1
 แจ้งจะเป็นความเท็จเพราะความจริงโฉนดที่ดินอยู่ที่โจทก์ การกระทำของจำเลยที่ 1
 ดังกล่าวก็เป็นเรื่องที่จำเลยที่ 1 กระทำต่อเจ้าพนักงาน มิได้กล่าวพาดพิงไปถึงโจทก์
 อันจะถือว่าโจทก์ได้รับความเสียหายโดยตรง หลักฐานในใบแทนโฉนดที่ดินที่
 เจ้าพนักงานที่ดินออกให้แก่จำเลยที่ 1 คงมีรายการสาระสำคัญเช่นเดียวกับโฉนดที่ดิน
 ที่ถูกยกเลิกไป สิทธิของโจทก์หากจะพึงมีพึงเป็นอย่างไรในฐานะทายาทหรือเจ้าหนี้-
 กองมรดกก็คงมีอยู่ตามเดิมมิได้ถูกกระทบกระเทือนเนื่องจากการกระทำของจำเลยที่ 1
 เพราะโจทก์ยังคงมีสิทธิเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์รวมในที่ดินในฐานะทายาทของนายเฒ่า
 และมีสิทธิว่ากล่าวเอาแก่กองมรดกในฐานะเจ้าหนี้ได้เช่นเดิม โจทก์จึงมิใช่ผู้เสียหาย
 ย่อมไม่มีอำนาจฟ้องคดีนี้

แต่เมื่อพิจารณาคำพิพากษาฎีกาที่ 4259/2531 แล้วจะเห็นว่า การละเมิดต่อกฎหมายดังกล่าวที่มีผลกระทบต่อผู้เสียหายโดยตรง เพราะพยานหลักฐานที่ถูกทำลายไปนั้นย่อมทำให้การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาลดน้อยลงไป ผู้เสียหายไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีดังกล่าวกับจำเลยได้

ส่วนคำพิพากษาฎีกาที่ 7957/2542 นั้นแม้สิทธิเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์รวมในที่ดินในฐานะทายาทของนายเฒ่าและมีสิทธิว่ากล่าวเอาแก่กองมรดกในฐานะเจ้าหนี้ได้ เช่นเดิมของผู้เสียหายจะยังคงมีอยู่เช่นเดิม แต่เนื่องจากโฉนดที่ดินเป็นเอกสารมหาชน ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ถือว่ามีความถูกต้องและใช้บังคับกับบุคคลทั่วไปได้ และหากผู้เสียหายกล่าวอ้างว่า หลักฐานในใบแทนโฉนดที่ดินดังกล่าวนี้ ได้ทำขึ้นมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายย่อมตกเป็นภาระแก่ผู้เสียหายที่ต้องนำสืบ นอกจากนี้ หลักฐานในใบแทนโฉนดที่ดินที่เจ้าพนักงานที่ดินออกให้แก่จำเลยที่ 1 คงมีรายการสาระสำคัญเช่นเดียวกับโฉนดที่ดินของผู้เสียหาย อันมีผลให้โฉนดที่ดินของผู้เสียหายถูกยกเลิกไป จะถือว่าผู้เสียหายไม่ได้รับความเสียหายโดยตรง ย่อมไม่ถูกต้องตามหลักคุณธรรมของกฎหมายอาญาที่ต้องมุ่งประสงค์ที่จะคุ้มครองความสงบสุขของสังคมและป้องกันมิให้บุคคลในสังคมกระทำละเมิดต่อกฎหมายอันจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่เอกชนทั่วไป อันเป็นภารกิจหลักของรัฐ

หากพิจารณาเปรียบเทียบความหมายของผู้เสียหายตามปฎิญญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบที่นิยามความหมายของผู้เสียหายจากอาชญากรรมไว้ว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหาย ไม่ว่าจะในด้านการบาดเจ็บทางร่างกายหรือสภาพจิตใจ ความเจ็บปวดทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเป็นผลมาจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำซึ่งเป็นการละเมิดต่อกฎหมายอาญา การกระทำของจำเลยตามคำพิพากษาฎีกาที่ 7957/2542 ถือว่าผู้เสียหายได้รับความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสิทธิขั้นพื้นฐานในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินแล้ว การที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ผู้เสียหายไม่ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำของจำเลยย่อมถือว่าไม่ถูกต้อง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีความผิดฐานย้ายหรือทำลายศพตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 199 ซึ่งทายาทของผู้ตายย่อมได้รับความเดือดร้อนที่ศพของญาติพี่น้องตนต้องเคลื่อนย้ายหรือทำลายไป ทำให้ยากต่อการค้นหาหรือต้องตายจากกันไป ในสภาพที่เหลือแต่ชิ้นส่วนบางชิ้นของร่างกายของผู้ตามที่เป็นญาติอันจะทำให้ผู้เสียหายได้รับความเสียหาย ในด้านการบาดเจ็บทางสภาพจิตใจ แต่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6202/2538 ได้วางแนวคำพิพากษาไว้ว่า ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 199 เป็นความผิดเกี่ยวกับการทำลายพยานหลักฐาน ไม่ใช่ความผิดต่อสาธารณชน จึงเป็นความผิดเกี่ยวกับรัฐโดยตรงแม้จำเลยทั้งห้าจะร่วมกันย้ายศพ บ. เพื่อปิดบังเหตุแห่งการตายก็ตาม โจทก์ทั้งสองซึ่งเป็นบิดามารดาของ บ. ก็ยังเรียกไม่ได้ว่าเป็นบุคคลผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) จึงไม่ใช่ผู้เสียหายตามกฎหมายที่จะมีอำนาจฟ้องจำเลยทั้งห้าในข้อหาความผิดดังกล่าว

แม้กระทั่งความผิดฐานจำหน่ายซึ่งอาหารปลอม ผู้เสียหายเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการบริโภคอาหารปลอมนั้น แต่ผู้เสียหายกลับไม่สามารถฟ้องคดีได้เองรวมทั้งไม่สามารถร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 30 เหตุผลที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากแนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาที่ดีความการได้รับความเสียหายโดยตรงของผู้เสียหายในลักษณะที่จำกัดสิทธิของผู้เสียหาย

การตีความของศาลฎีกาในลักษณะดังกล่าวทำให้ความผิดต่าง ๆ เมื่อศาลมีคำพิพากษาว่า ผู้เสียหายไม่ใช่ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำ ความผิดอาญาของจำเลย จำเลยซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดย่อมพ้นโทษไปอย่างลอยนวล ซึ่งผิดหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมและหลักการควบคุมอาชญากรรม และการปล่อยผู้กระทำความผิดดังกล่าวยังไม่มีมาตรการใดที่จะแก้ไขเยียวยาได้ โดยเฉพาะกรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีเอง เพราะแม้แต่พนักงานอัยการเองก็ไม่อาจฟ้องคดีดังกล่าวได้ เพราะถือว่าเป็นการฟ้องซ้ำ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (4) ทั้งที่เห็นได้ชัดว่า ผู้กระทำความผิดหลุดพ้นจากคดีไปเพียงเพราะการดำเนินผิดกระบวนการพิจารณาความเท่านั้น ยังไม่ได้มีการวินิจฉัยถึงการกระทำของผู้นั้นว่าเป็นการกระทำความผิดหรือไม่

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศอังกฤษ ศาลจะไม่พิจารณาเกี่ยวกับความเป็นผู้เสียหาย เนื่องจากประเทศอังกฤษเป็นระบบการดำเนินคดีโดยเอกชน เอกชนในที่นี้หมายถึงบุคคลใดก็ได้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นผู้เสียหายเท่านั้น เว้นแต่จะมีกฎหมายห้ามไว้สำหรับความผิดบางประเภท ดังนั้น ผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้เสียหายโดยตรง อาจจะเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสีย หรือเกี่ยวข้องในเหตุการณ์ หรือเห็นเหตุการณ์ย่อมมีอำนาจฟ้องคดีได้ทั้งสิ้น ในกรณีเช่นนี้ ปัญหาเรื่องยกฟ้องกรณีที่ไม่ใช่ผู้เสียหายย่อมไม่เกิดขึ้น

ดังนั้น จากการศึกษาทำให้เห็นว่า หลักการตีความการได้รับความเสียหายโดยตรงของผู้เสียหายในกฎหมายไทยยึดถือหลักการตีความอย่างเคร่งครัด โดยศาลยึดถือถ้อยคำที่ปรากฏในตัวบทกฎหมายและยังวางแนวคำพิพากษาในทางจำกัดสิทธิให้ได้ตีความตามเจตนารมณ์ของฝ่ายนิติบัญญัติไม่ ซึ่งหากพิจารณาจากหลักการตีความของประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายแล้วจะเห็นได้ว่า ศาลมีอำนาจใช้ดุลยพินิจในการตีความได้กว้างขวาง โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาแต่เพียงถ้อยคำที่ใช้ในตัวบทกฎหมายเท่านั้น หากแต่สามารถตีความตามเจตนารมณ์ของฝ่ายนิติบัญญัติได้ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามหลักการแห่งการอำนวยความยุติธรรม

แนวทางในการแก้ไขปัญหาคดีความการได้รับความเสียหายโดยตรงของผู้เสียหายนั้น หากในการพิจารณาคดีได้ความว่า ผู้ฟ้องคดีหรือผู้ที่ร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ ไม่ใช่ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายโดยตรง ควรกำหนดให้ศาลแจ้งให้พนักงานอัยการหรือผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายโดยตรงได้เข้ามาดำเนินคดีต่อไป ไม่สมควรที่ศาลจะยกฟ้องเสียทีเดียว และศาลย่อมมีอำนาจลงโทษผู้กระทำความผิดได้หากพิจารณาได้ความว่า การกระทำของผู้นั้นเป็นความผิดทางอาญาดังเช่น ประเทศฝรั่งเศสมีหลักการดำเนินคดีโดยรัฐที่กฎหมายไม่ได้ให้สิทธิในการดำเนินคดีอาญากับเอกชน แต่กฎหมายยอมให้ผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องคดีแพ่งเรียกค่าสินไหมทดแทนจากศาลที่มีอำนาจชำระคดีอาญาได้ ศาลจะทำการไต่สวนคดีอาญา โดยพนักงานอัยการต้องเข้าร่วมในการไต่สวนด้วยเพื่อแถลงการณ์ให้ศาลทราบว่าจำเลยได้กระทำความผิด จากนั้นก็จะมีการพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยต่อไป

1.2 ปัญหาการตีความว่าผู้เสียหายต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย

การตีความนิยามคำว่าผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น มีความสำคัญมาก เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติความหมายของผู้เสียหายไว้กว้าง ๆ ไม่ได้กำหนดนิยามความหมายของผู้เสียหายไว้โดยชัดเจน โดยในทางปฏิบัตินั้นจะเป็นภาระของศาลในการตีความ ซึ่งศาลฎีกาจะเป็นผู้ตีความหมายของผู้เสียหาย โดยใช้หลักเกณฑ์ว่า ผู้เสียหายที่มีอำนาจฟ้องร้องดำเนินคดีอาญานั้นจะต้องเป็นผู้เสียหายที่แท้จริง และเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยเท่านั้น ซึ่งการพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายที่มีสิทธิฟ้องร้องคดีอาญาหรือไม่ ศาลต้องพิจารณาก่อนว่ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นหรือไม่ และในลำดับต่อไปคือ จะพิจารณาว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองหรือได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาโดยตรงหรือไม่ จากนั้นจึงจะพิจารณาต่อไปว่า ผู้เสียหายเป็นผู้ได้รับความเสียหายโดยนิตินัยหรือไม่อย่างไร หากศาลพิจารณาแล้ว แม้จะได้ความว่ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น และมีผู้ได้รับความเสียหายก็ตาม หากแต่ผู้เสียหายมิใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย ศาลจะพิพากษายกฟ้อง เนื่องจากเห็นว่า ผู้เสียหายมิใช่ผู้เสียหายตามกฎหมายที่จะมีอำนาจฟ้องคดีอาญา หลักเกณฑ์การเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยนั้น ศาลฎีกามีหลักในการพิจารณา ดังต่อไปนี้

1) บุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด ดังเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1343/2549 จำเลยทั้งสองกับพวกที่หลบหนีไปได้และผู้เสียหายได้ทำพิธีปลุกเสกเหรียญรัชกาลที่ 5 เพื่อให้ได้เลขสลากกินรวบจนปรากฏเป็นเลข 96 ซึ่งอ้างว่าเป็นเลขท้าย 2 ตัวของรางวัลที่ 1 สลากกินแบ่งรัฐบาล ความจริงเลขดังกล่าวไม่ตรงกับเลขท้าย 2 ตัวของรางวัลที่ 1 ในงวดดังกล่าว คดีมีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยในเบื้องต้นว่าโจทก์มีอำนาจฟ้องคดีนี้หรือไม่ ข้อเท็จจริงได้ความว่า เมื่อหมอไสยศาสตร์ได้ทำพิธีปลุกเสกเหรียญรัชกาลที่ 5 ได้เลข 96 มาแล้ว ต่อมาวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2541 จำเลยทั้งสองกับพวกได้ขับรถยนต์กระบะมารับผู้เสียหายไปซื้อหวยใต้ดิน (สลากกินรวบ) โดยตกลงกันว่าจะไปซื้อหวยใต้ดินที่อำเภอศรี จังหวัดชุมพร เพราะเจ้ามือหวยใต้ดินที่อำเภอดังกล่าวกำลังดวงไม่ดี เมื่อเดินทางมาถึงหลังโรงพยาบาลชุมพรได้มีการจอตกรุด ผู้เสียหายได้มอบเงินจำนวน 50,000 บาท ให้จำเลยที่ 2 เพื่อซื้อหวยใต้ดิน หลังจากมอบเงินให้จำเลยที่ 2 แล้ว

จำเลยที่ 2 กับพวกก็หลบหนีไป เห็นว่า พฤติการณ์ของผู้เสียหายดังกล่าวข้างต้น ผู้เสียหายมีส่วนร่วมทั้งสองกับพวกเล่นการพนันสลากกินรวบอันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายมีโทษทางอาญา ผู้เสียหายคดีนี้จึงไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยที่จะมีสิทธิร้องทุกข์ขอให้เจ้าพนักงานตำรวจดำเนินคดีแก่จำเลยทั้งสองในความผิดฐานฉ้อโกงซึ่งเป็นความผิดอันยอมความได้ พนักงานสอบสวนย่อมไม่มีอำนาจสอบสวนและพนักงานอัยการ โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง หรือ

2) บุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นผู้ก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดนั้นด้วย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 4301/2543 การทำซ้ำบันทึกโปรแกรมคอมพิวเตอร์ของโจทก์ลงในแผ่นบันทึกข้อมูลถาวรของเครื่องคอมพิวเตอร์ที่สั่งซื้อและแจกจ่ายตามฟ็องนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากการสั่งซื้อของ ส. ซึ่งได้รับจ้างให้สั่งซื้อจากโจทก์ เท่ากับโจทก์เป็นผู้ก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดดังกล่าวขึ้น โจทก์ย่อมไม่อยู่ในฐานะเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยที่มีอำนาจฟ้องคดีนี้ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) และมาตรา 28 (2) หรือ

3) บุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นผู้ยินยอมให้มีการกระทำความผิดต่อตน เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 954/2502 หญิงยอมให้ผู้อื่นทำแท้งแล้วถึงแก่ความตาย ย่อมไม่ถือว่าเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย

4) กระทำความผิดนั้นจะต้องมิได้มีมูลมาจากการที่ตนเองมีเจตนาฝ่าฝืนกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 30/2543 จำนวนเงินในเช็คพิพาทได้รวมดอกเบี้ยเงินกู้ยืมในอัตราร้อยละ 10 ต่อเดือน เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งเป็นการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 มาตรา 3 (1) ประกอบด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 การที่ผู้เสียหายรับเช็คพิพาทจากจำเลยเพื่อชำระหนี้เงินกู้ยืมซึ่งมีดอกเบี้ยที่ผู้เสียหายคิดเกินอัตราตามกฎหมายรวมอยู่ด้วย ถือได้ว่าผู้เสียหายเป็นผู้กระทำความผิดในส่วนของการดอกเบี้ยที่ผู้เสียหายคิดเกินอัตราตามกฎหมาย ดังนั้น แม้ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คพิพาท ก็จะต้องถือว่าผู้เสียหายเป็นผู้ทรงโดยชอบและเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ไม่ได้ ผู้เสียหายจึงไม่มีอำนาจร้องทุกข์ตามมาตรา 3 (1) การสอบสวนของพนักงานสอบสวนจึงเป็นไปโดยไม่ชอบและโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง จำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 และมาตรา 121

หลักเกณฑ์การเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยนี้มิได้บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งใน คำนิยามในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) แต่เป็นหลักเกณฑ์ตามกฎหมายทั่วไปที่ว่า “ผู้ที่มาขอพึ่งบารมีแห่งความยุติธรรมต้องมาด้วยมืออันบริสุทธิ์” ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานโดยตลอดมา

หลักความเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยถือเป็นเงื่อนไขประการแรกในประเด็นเรื่องอำนาจฟ้องที่ศาลต้องพิจารณา หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้เสียหายไม่ได้เป็นผู้เสียหายที่แท้จริงตามหลักเกณฑ์ผู้เสียหายโดยนิตินัย ศาลต้องยกฟ้องเสมอ โดยไม่ได้พิจารณาไปในปัญหาต่อไปว่า จำเลยได้กระทำความผิดอาญาหรือไม่

เนื่องจากศาลถือว่า ความเป็นผู้เสียหายเป็นอำนาจในการฟ้องคดีอาญาซึ่งเป็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยที่แม้จำเลยจะไม่ได้ยกเรื่องความเป็นผู้เสียหายขึ้นต่อสู้ไว้ ศาลก็มีอำนาจที่จะยกฟ้องคดีนั้นได้ หากพิจารณาได้ความว่าผู้ฟ้องคดีหรือผู้ร้องทุกข์ในความผิดต่อส่วนตัวไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1813/2531 จำเลยฉ้อโกงให้โจทก์ร่วมเข้าหุ้นเล่นการพนันตั้งต้นบุคคลที่สามโจทก์ร่วมเข้าหุ้นและเข้าเล่นการพนันโดยไม่ได้รับอนุญาตด้วยดังนี้ เป็นการร่วมกับจำเลยกระทำความผิด โจทก์ร่วมไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยที่จะมีสิทธิร้องทุกข์ในความผิดฐานฉ้อโกง ซึ่งเป็นความผิดอันยอมความได้ เมื่อไม่มีการร้องทุกข์โดยชอบในความผิดต่อส่วนตัว พนักงานสอบสวนจึงไม่มีอำนาจสอบสวน พนักงานอัยการจึงไม่มีอำนาจฟ้องเช่นกัน

คำพิพากษาฎีกาที่ 4526/2546 โจทก์ฟ้องว่า จำเลยและ ส. (ผู้ตาย) ต่างขับขี่รถจักรยานยนต์ด้วยความประมาท ส. จึงมีส่วนในการกระทำผิดทางอาญาด้วย ดังนั้นตามคำฟ้องของโจทก์ถือว่า ส. มิใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ป. โจทก์ร่วมซึ่งเป็นภริยาของ ส. จึงไม่มีอำนาจเข้ามาจัดการแทน ส. ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (2) และไม่มีสิทธิขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการซึ่งเป็นโจทก์เดิมได้ การที่ศาลชั้นต้นมีคำสั่งอนุญาตให้ ป. เข้ามาเป็นโจทก์ร่วมจึงไม่ชอบ ป. ไม่มีสิทธิฎีกา

แนวคิดเกี่ยวกับผู้เสียหายมาจากแนวคิดที่ว่า ผู้เสียหายหมายถึงบุคคลที่ คุณธรรมทางกฎหมายของผู้เสียหายถูกล่วงละเมิดโดยตรงจากการกระทำความผิดอาญา โดยจะต้องพิจารณาว่าคุณธรรมทางกฎหมายของบทบัญญัติความผิดอาญานั้นว่า

คุณธรรมของกฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้ใด ซึ่งแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 4147/2550 เป็นคำพิพากษาที่ชี้ให้เห็นคุณธรรมทางกฎหมายได้เป็นอย่างดี โดยศาลฎีกาวินิจฉัยไว้ว่า ปัญหาต้องวินิจฉัยตามฎีกาของจำเลยข้อแรกมีว่า โจทก์ร่วมที่ 2 ที่ 3 และที่ 5 มีสิทธิยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในความผิดข้อหากระทำชำเรา เด็กหญิงอายุยังไม่เกิน 15 ปี ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 277 วรรคแรก หรือไม่ เห็นว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวบัญญัติให้ผู้กระทำชำเราเด็กหญิงอายุยังไม่เกิน 15 ปี ซึ่งมีไช่กริยาของตนนั้น มีความผิดโดยไม่คำนึงถึงว่าเด็กหญิงนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม แต่หากเด็กหญิงนั้นยินยอม ก็มีได้หมายความว่า เด็กหญิงนั้นมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วย เมื่อเด็กหญิง ค. เด็กหญิง ส. และเด็กหญิง อ. ถูกกระทำชำเรา แม้เด็กหญิงทั้งสามจะยินยอมก็เป็นบุคคลผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำความผิดข้อหานี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) โจทก์ร่วมที่ 2 ที่ 3 และที่ 5 ในฐานะผู้แทนโดยชอบธรรมย่อมมีอำนาจจัดการแทนเด็กหญิง ค. เด็กหญิง ส. และเด็กหญิง อ. ตามลำดับ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (1) และมีสิทธิยื่นคำร้องขอร่วมเป็นโจทก์ในความผิดข้อหานี้ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 3 (2)

คำพิพากษาฎีกาที่ 4147/2550 ดังกล่าว ถือเป็นแนวคำพิพากษาที่พิจารณาถึงคุณธรรมของกฎหมายในการพิจารณาความเป็นผู้เสียหาย เมื่อบทบัญญัติมาตราดังกล่าวมีคุณธรรมทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองเด็กที่ถูกกระทำชำเรา เนื่องจากกฎหมายเห็นว่า เด็กเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะในการตัดสินใจที่น้อยกว่าผู้ใหญ่ ความยินยอมของเด็กจึงไม่อาจยกขึ้นกล่าวอ้างเพื่อให้พ้นผิดได้ ดังนั้น ไม่ว่าเด็กจะให้ความยินยอมให้จำเลยกระทำชำเราหรือไม่ ก็ถือว่าเด็กยังคงเป็นผู้เสียหายทุกกรณี เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 277 วรรคแรก บัญญัติให้ผู้กระทำชำเราเด็กหญิงอายุยังไม่เกิน 15 ปี ซึ่งมีไช่กริยาของตนนั้น มีความผิดโดยไม่คำนึงว่าเด็กหญิงนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม แต่หากเด็กหญิงนั้นยินยอม ก็มีได้หมายความว่า เด็กหญิงนั้นมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วย เมื่อเด็กถูกจำเลยกระทำชำเรา แม้เด็กจะยินยอมให้จำเลยกระทำชำเราก็ตาม เด็กคนดังกล่าวก็เป็นบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดข้อหากระทำชำเราเด็ก

อีกทั้งในบางกรณี ผู้ที่เป็นผู้เสียหายทางอาญาอาจไม่ใช่ผู้เสียหายทางแพ่งได้ เช่น ผู้เสียหายในความผิดฐานลักทรัพย์ นั้นอาจจะเป็นเจ้าของทรัพย์หรือไม่ใช่เจ้าของทรัพย์ แต่เป็นผู้ครอบครองทรัพย์ก็เป็นผู้เสียหายได้โดยผู้ครอบครองทรัพย์อาจจะเป็นผู้ที่กระทำผิดลักทรัพย์ได้ตามคำพิพากษาที่ 5855/2550 คำว่า “ผู้เสียหาย” ในความผิดฐานลักทรัพย์ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ที่ถูกลักไป บุคคลที่เป็นผู้ครอบครองทรัพย์ที่ถูกลักไปก็เป็นผู้เสียหายได้ คดีนี้ได้เห็นว่าจำเลยทั้งสองซึ่งเป็นลูกจ้างของโจทก์ร่วมได้ร่วมกันลักอาหารสัตว์ส่วนหนึ่งในระหว่างทางที่โจทก์ร่วมขนส่งเพื่อส่งมอบให้แก่บริษัท ช. ผู้ซื้อ ระหว่างการขนส่งอาหารสัตว์ที่บรรทุกในรถยนต์คันเกิดเหตุ อาหารสัตว์เหล่านั้นจึงยังคงอยู่ในความครอบครองของโจทก์ร่วม โจทก์ร่วมย่อมได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลยทั้งสองเนื่องจากโจทก์ร่วมมีหน้าที่ต้องส่งมอบอาหารสัตว์ให้ครบจำนวนแก่บริษัท ช. ผู้ซื้อ โจทก์ร่วมจึงมีฐานะเป็นผู้เสียหายในเหตุคดีนี้อยู่ด้วย ไม่ว่ากรรมสิทธิ์ในอาหารสัตว์ที่โจทก์ร่วมตกลงขายได้โอนไปยังบริษัท ช. เพราะมีการชั่งน้ำหนักอันเป็นการบ่งตัวทรัพย์สินนั้นออกเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งตั้งแต่ต้นทางการขนส่งโดยผลของกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 460 วรรคแรก แล้วหรือไม่ก็ตาม โจทก์ร่วมจึงมีสิทธิเข้าดำเนินคดีเป็นโจทก์ร่วมในคดีนี้โดยชอบ คำว่า “ผู้เสียหาย” ในความผิดฐานลักทรัพย์ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ที่ถูกลักไป บุคคลที่เป็นผู้ครอบครองทรัพย์ที่ถูกลักไปก็เป็นผู้เสียหายได้ คดีนี้ได้เห็นว่าจำเลยทั้งสองซึ่งเป็นลูกจ้างของโจทก์ร่วมได้ร่วมกันลักอาหารสัตว์ส่วนหนึ่งในระหว่างทางที่โจทก์ร่วมขนส่งเพื่อส่งมอบให้แก่บริษัท ช. ผู้ซื้อ ระหว่างการขนส่งอาหารสัตว์ที่บรรทุกในรถยนต์คันเกิดเหตุ อาหารสัตว์เหล่านั้นจึงยังคงอยู่ในความครอบครองของโจทก์ร่วม โจทก์ร่วมย่อมได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลยทั้งสองเนื่องจากโจทก์ร่วมมีหน้าที่ต้องส่งมอบอาหารสัตว์ให้ครบจำนวนแก่บริษัท ช. ผู้ซื้อ โจทก์ร่วมจึงมีฐานะเป็นผู้เสียหายในเหตุคดีนี้อยู่ด้วย ไม่ว่ากรรมสิทธิ์ในอาหารสัตว์ที่โจทก์ร่วมตกลงขายได้โอนไปยังบริษัท ช. เพราะมีการชั่งน้ำหนักอันเป็นการบ่งตัวทรัพย์สินนั้นออกเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งตั้งแต่ต้นทางการขนส่งโดยผลของกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 460 วรรคแรก แล้วหรือไม่ก็ตาม โจทก์ร่วมจึงมีสิทธิเข้าดำเนินคดีเป็นโจทก์ร่วมในคดีนี้โดยชอบจึงถือว่า

ความเป็นผู้เสียหายตามคำพิพากษาศาลฎีกาคือ ศาลพิจารณาความเป็นผู้เสียหายจากการเป็นผู้เสียหายตามความเป็นจริงไม่ใช่เป็นแต่เพียงความเสียหายตามกฎหมายเท่านั้น

แนวคำพิพากษาดังกล่าว ควรจะนำมาเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินคดีอาญา เพราะการดำเนินคดีอาญามีวัตถุประสงค์ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ เพื่อได้ต่อการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย อีกทั้งในปัจจุบันการลงโทษผู้กระทำความผิดมิได้มีจุดประสงค์ที่จะเป็นการแก้แค้นทดแทน หรือเป็นรักษาผลประโยชน์ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะดังเช่นการดำเนินคดีแพ่ง แต่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองความปลอดภัยของสังคมเป็นการป้องปรามและเป็นการนำตัวผู้กระทำความผิดไปฟื้นฟูเพื่อวันหนึ่งจะต้องพ้นโทษกลับมาสู่สังคม ดังนั้น การดำเนินคดีอาญา แม้ว่าตัวผู้เสียหายเองจะได้มีส่วนร่วมในความผิดที่เกิดขึ้นด้วย แต่การมีส่วนร่วมของผู้เสียหายดังกล่าวก็มิได้มีผลให้การกระทำของผู้กระทำความผิดไม่เป็นความผิด อันไม่ต้องถูกพิจารณาโทษจากการกระทำผิดนั้น และไม่ได้ทำให้อำนาจรัฐในการคุ้มครองความปลอดภัยของสังคมโดยการลงโทษผู้กระทำความผิดเสียไป เพราะเหตุที่ตัวผู้เสียหายได้มีส่วนร่วมในความผิดนั้น ศาลจึงชอบที่จะได้ดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำความผิดไม่ว่าตัวผู้เสียหายเองจะมีส่วนด้วยหรือไม่ก็ตาม

ทั้งนี้หากพิจารณาถึงความหมายของผู้เสียหายตามปฏิญญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of Basic Principle of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power) ซึ่งปฏิญญาดังกล่าวมีปรัชญาพื้นฐานที่สำคัญ คือ ผู้เสียหายในคดีอาญาและเหยื่ออาชญากรรมจะต้องได้รับการยอมรับและได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยได้กำหนดหลักการพื้นฐานในการอำนวยความสะดวกที่สำคัญ ผู้เสียหายจากอาชญากรรมและผู้เสียหายจากการใช้อำนาจไม่ถูกต้อง ได้กำหนดคำนิยามของผู้เสียหายจากอาชญากรรม (Victim of Crime) หมายถึง “บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายไม่ว่าจะในด้านการบาดเจ็บทางร่างกายหรือสภาพจิตใจ ความเจ็บปวดทางอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเป็นผลมาจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำซึ่งเป็นการละเมิดต่อกฎหมายอาญา . . .” โดยไม่ได้จำกัดความหมายไปถึงความเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย อีกทั้งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความเป็น

ผู้เสียหายของประเทศฝรั่งเศสนั้น ผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย หลักเกณฑ์ที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับคำว่า “ผู้เสียหาย” ในกฎหมายฝรั่งเศส กล่าวคือ โดยหลักทั่วไปศาลฝรั่งเศสไม่ยึดถือหลักที่ว่า “ผู้เสียหายต้องมาศาลด้วยมือที่สะอาด” (Nemo Auditur Suam Propriam Turpitudinem Allegans) หรือหลักที่ว่าต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย และผู้เสียหายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนต่อศาลอาญาเพื่อให้ศาลมีหมายเรียกให้พนักงานอัยการเข้ามาดำเนินคดีทางอาญากับจำเลยได้

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาฝรั่งเศสหลายคดี เช่น

- 1) ในคดีทำแท้ง สามิและบุตรของผู้หญิงซึ่งเสียชีวิตจากการทำแท้งสามารถร้องขอต่อศาลอาญาเข้าเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งเพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้ที่ทำแท้งได้
- 2) ผู้เสียหายจากการกู้เงินนอกระบบซึ่งเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราจากที่กฎหมายกำหนดไว้
- 3) ผู้เข้าร่วมในการทะเลาะวิวาทกัน ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า “ไม่มีกฎหมายใดที่ห้ามผู้กระทำความผิดเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้ร่วมกระทำความผิด”

แนวความคิดในเรื่องผู้เสียหายโดยนิตินัยของกฎหมายฝรั่งเศสสอดคล้องกับหลักการดำเนินคดีโดยรัฐที่ถือว่าการกระทำความผิดกระทบกระเทือนความสงบสุขของสังคมและรัฐที่ถือว่าการกระทำความผิดกระทบกระเทือนความสงบสุขของสังคมและรัฐมีหน้าที่ต้องเข้าไปจัดการเรื่องให้เรียบร้อย โดยไม่คำนึงถึงว่าการกระทำความผิดนั้นผู้เสียหายจะได้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม

ด้วยนิยามของคำว่าผู้เสียหายที่มีสิทธิฟ้องร้องคดีอาญาในปัจจุบันนั้น ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจน แม้ว่าจะมีบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดความหมายของผู้เสียหายไว้แต่อย่างไรก็ตาม การตีความนิยามของคำว่าผู้เสียหายก็ต้องเป็นไปตามที่ศาลฎีกาได้วางเงื่อนไขไว้ การที่ศาลฎีกาตีความนิยามคำว่าผู้เสียหายในทางจำกัดสิทธิและเคร่งครัด ทั้งในเรื่องที่คุณสมบัติของกฎหมายมุ่งประสงค์คุ้มครองบุคคลใดหรือผู้เสียหายต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด หรือการกระทำความผิดมีมูลมาจากการที่ตนมีเจตนาฝ่าฝืนกฎหมายนั้น ก็อาจเป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดไม่ต้อง

ถูกลงโทษ และทำให้ผู้เสียหายที่แท้จริงถูกจำกัดสิทธิต่าง ๆ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และเป็นการขัดขวางมิให้ผู้เสียหายเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างทั่วถึง

การจำกัดสิทธิของผู้เสียหายดังกล่าวย่อมทำให้ประสิทธิภาพในการดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรมลดน้อยลง

เหตุผลประการหนึ่งที่ศาลนิยามจำกัดสิทธิความหมายของความเป็นผู้เสียหายในทางแคบนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เหตุผลประการสำคัญมาจากระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ โดยในการดำเนินคดีอาญานั้น กฎหมายได้ให้ความสำคัญของการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการมากกว่าผู้เสียหาย ดังนั้น แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะให้สิทธิกับผู้เสียหายในการฟ้องคดีเอง หรือเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ แต่ก็ยังมีการจำกัดสิทธิของผู้เสียหายในเรื่องการตีความนิยามของผู้เสียหาย ซึ่งศาลจะตีความนิยามผู้เสียหายในทางกฎหมายในทางที่แคบว่าต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ทำให้ผู้เสียหายที่ไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยไม่สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ หรือเข้าร่วมเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการได้

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิจัยสิทธิของผู้เสียหายในการเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการนั้น เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการขยายนิยามคำว่าผู้เสียหายให้กว้างขึ้น โดยการบัญญัตินิยามความหมายของผู้เสียหายให้ครอบคลุมไปถึงผู้เสียหายที่ไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้มากขึ้น ทั้งยังสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมอาชญากรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ดังนั้น แนวทางแก้ไข จึงควรมีการกำหนดคำนิยามของคำว่าผู้เสียหายในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ให้มีความชัดเจนให้รวมถึงผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายโดยตรง และไม่นำหลักผู้เสียหายโดยนิตินัยมาใช้บังคับ เนื่องจากระบบกฎหมายของประเทศไทยเป็นระบบประมวลกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายจึงต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเป็นสำคัญ ซึ่งมีความแตกต่างจากระบบคอมมอนลอว์ที่ต้องใช้แนวคำพิพากษาของศาลในคดีก่อนมาเป็นแนวทางในการดำเนินคดีในคดีที่ได้กระทำความผิดในภายหลัง

2. ปัญหาเกี่ยวกับการแจ้งสิทธิและ หน้าที่ให้ผู้เสียหายทราบ

แม้บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สิทธิผู้เสียหายในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยในกรณีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการในคดีอาญาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 ที่บัญญัติว่า “คดีอาญาใดซึ่งพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลแล้วผู้เสียหายจะยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในระยะใดระหว่างพิจารณาก่อนศาลชั้นต้นพิพากษาคดีนั้นก็ได้” แต่เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่ได้กำหนดหน้าที่แก่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงสิทธิในการเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ หรือแม้แต่การแจ้งกำหนดนัดในการยื่นคำฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการแก่ผู้เสียหาย ทำให้ผู้เสียหายไม่ทราบระยะเวลาในการยื่นคำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการไม่ทันตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นในการพิจารณาคดีอาญาหากศาลชั้นต้นพิจารณาพิจารณาคดีอาญาและมีคำพิพากษายกฟ้องเฉพาะข้อเท็จจริงข้อใดข้อหนึ่ง แล้วพนักงานอัยการไม่อุทธรณ์ฎีกา ย่อมทำให้ข้อเท็จจริงในคดีอาญานั้นเป็นที่ยุติไปตามคำพิพากษาของศาลชั้นต้น หากผลคำพิพากษาในคดีอาญาดังกล่าวไม่เป็นไปตามที่ผู้เสียหายคาดหวังหรือต้องการแล้ว เมื่อผู้เสียหายมิได้เข้ามาเป็นโจทก์ในคดีอาญาร่วมกับพนักงานอัยการก่อนศาลชั้นต้นพิพากษา ผู้เสียหายจึงไม่สามารถยื่นอุทธรณ์เพื่อคัดค้านคำพิพากษาในส่วนคดีอาญาได้ ย่อมส่งผลให้คดีอาญาดังกล่าวเป็นที่ยุติ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบสิทธิของผู้เสียหายกับสิทธิของผู้ต้องหาแล้ว เห็นได้ว่าทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 ที่กำหนดให้ ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือร้องขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรก ให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาสิทธิที่จะพบและปรึกษา ผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว และให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตน

ไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวนโดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิดังกล่าว ทำให้เห็นว่า สิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายยังมีกฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน แต่สิทธิของผู้เสียหายซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำอาชญากรรม เป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเสียหายจากการกระทำที่ตนไม่ได้เป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้น กลับไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กำหนดให้แจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายดังกล่าวและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้ได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการได้

ทำให้เห็นว่า สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่จะได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดี ยังไม่มีการบัญญัติรับรองให้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 ที่ได้กำหนดหลักการสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากอาชญากรรมขั้นพื้นฐานไว้ในประการหนึ่ง คือ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม กล่าวคือ ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสียหายและควรอำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหายโดยมีการแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึง บทบาท และสิทธิของตน กำหนดเวลาและความคืบหน้าของการดำเนินการพิจารณา และการพิพากษาคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีร้ายแรง

หากเปรียบเทียบหลักเกณฑ์การแจ้งสิทธิหน้าที่ให้ผู้เสียหายทราบกับประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายของสหรัฐอเมริกาคำหนดให้เจ้าหน้าที่ต้องแจ้งถึงความเป็นไปของคดีในทุกขั้นตอนที่อาจกระทบกระเทือนสิทธิของผู้เสียหาย โดยในระหว่างการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ ต้องแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับสิทธิในการอยู่ร่วมในการพิจารณาคดี ถ้าผู้เสียหายไม่ได้เป็นพยานในชั้นพิจารณาคดี เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะต้องพยายามแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงสิทธิที่จะอยู่ร่วมในการพิจารณาคดี และแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินคดีในระหว่างการดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบควรแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงข้อมูลข่าวสารทั่ว ๆ ไป เป็นหนังสือเกี่ยวกับ

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีทางอาญาทำให้ผู้เสียหายสามารถทราบความเคลื่อนไหวของคดี หรือแม้แต่การปล่อยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ก็ยังกำหนดต้องแจ้งให้ผู้เสียหายทราบ เพราะสหรัฐอเมริกาคำนึงถึงสิทธิของผู้เสียหายเป็นสำคัญหากผู้เสียหายจะได้รับความเดือดร้อนจากการกระบวนการพิจารณาคดีอาญา รัฐจะต้องแจ้งให้ผู้เสียหายทราบทันที

เมื่อศึกษาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยแล้ว พบว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดให้พนักงานอัยการแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงคำสั่งไม่ฟ้องและการปล่อยตัวผู้ต้องหา ตามมาตรา 34 เท่านั้น ส่วนขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาในส่วนอื่น ๆ ไม่มีกฎหมายกำหนดว่าต้องแจ้งให้ผู้เสียหายทราบขั้นตอนการดำเนินกระบวนการพิจารณาหรือให้ผู้เสียหายเข้ามาในคดีเลย ยกเว้นแต่กรณีที่พนักงานอัยการอ้างผู้เสียหายเป็นพยาน ผู้เสียหายจะได้รับหมายเรียกจากศาลให้มาเป็นพยานเท่านั้น

ดังนั้น แนวทางแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับการแจ้งสิทธิและหน้าที่แก่ผู้เสียหายเพื่อให้สอดคล้องกับปณิญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 และให้ผู้เสียหายเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ควรมีการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นหน่วยงานแรกที่ทำกรสอบสวนเป็นผู้มีหน้าที่แจ้งสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย บัญญัติไว้ให้ชัดเจนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกำหนดให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ในส่วนการแจ้งสิทธิดังกล่าวตามกฎหมาย เช่นเดียวกับ กรณีที่พนักงานสอบสวนมีหน้าที่แจ้งสิทธิของผู้ต้องหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 และมาตรา 134/1 พนักงานอัยการและศาลมีหน้าที่แจ้งบทบาท และสิทธิของผู้เสียหาย กำหนดเวลาและความคืบหน้าของการดำเนินการพิจารณาและการพิพากษาคดี การปล่อยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ผู้เสียหายทราบด้วย

3. ปัญหาเกี่ยวกับการใช้สิทธิเรียกค่าสินไหม-

ทดแทนจากจำเลย

หลักกฎหมายเกี่ยวกับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาของประเทศต่าง ๆ ทั้งประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศไทยต่างก็มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการที่จะเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหายจากการถูกระบุร้ายทางอาญาอย่างเต็มที่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 มีเจตนารมณ์เพื่อช่วยเหลือผู้เสียหายซึ่งมาตราดังกล่าวเป็นหลักการที่ดี แต่บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เองยังมีประเด็นปัญหาบางประการที่บัญญัติไว้ไม่ชัดเจน ทำให้เกิดการตีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจแปลความหมายไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ประกอบกับในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัดบางประการที่เข้ามาเป็นตัวแปรที่สำคัญทำให้ทางปฏิบัติไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเท่าที่ควร ดังนี้

3.1 ปัญหาการตีความหมายของคำว่า “ผู้เสียหาย”

ผู้มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 วรรคหนึ่งบัญญัติหลักเกณฑ์ในการยื่นคำร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไว้เพียงสั้น ๆ ว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทน . . . ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้” โดยมีคำจำกัดความของคำว่าผู้เสียหายไว้ ทำให้เกิดปัญหาว่าผู้เสียหายที่มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 นั้น ต้องเป็นผู้เสียหายตามคำนิยามในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) หรือเป็นเพียงผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำอันล่วงละเมิดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น เนื่องจากการตีความหมายของคำว่าผู้เสียหายในหลักของละเมิดตามประมวล-

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์กับการตีความหมายของคำว่าผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) นั้น มีการตีความที่ต่างกัน

การตีความคำว่าผู้เสียหายตามมาตรา 44/1 สามารถตีความหมายได้ในสองลักษณะ คือ ในลักษณะแรกการตีความคำว่า ผู้เสียหาย ที่ต้องเป็นผู้เสียหายตามคำนิยามในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า ผู้เสียหายจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย กล่าวคือ บุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดหรือไม่เป็นผู้ยินยอมให้มีการกระทำความผิดต่อตน หรือการกระทำความผิดนั้นจะต้องมิได้มีมูลมาจากการที่ตนเองมีเจตนาฝ่าฝืนกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนในลักษณะที่สอง ส่วนการตีความคำว่าผู้เสียหายตามหลักของละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้ตีความหมายเฉพาะเจาะจงว่าจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย กล่าวคือ แม้บุคคลนั้นจะมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดก็ยังเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ ส่วนความรับผิดชอบในการชดเชยค่าเสียหายจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับผู้เสียหายมีส่วนผิดด้วยมากน้อยเพียงใดในการก่อให้เกิดความเสียหายนั้น ๆ

แม้ว่าความหมายของคำว่า “ผู้เสียหาย” ตามคำนิยามในมาตรา 2 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หมายความว่า ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญา แต่แนวคำพิพากษาศาลฎีกาได้กำหนดหลักเกณฑ์อีกประการหนึ่งว่าจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย กล่าวคือ บุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด หรือไม่เป็นผู้ยินยอมให้มีการกระทำความผิดต่อตน หรือการกระทำความผิดนั้นจะต้องมิได้มีมูลมาจากการที่ตนเองมีเจตนาฝ่าฝืนกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงจะถือว่าเป็นผู้เสียหาย หากบุคคลมีส่วนร่วมในการกระทำความผิด ยินยอมให้มีการกระทำความผิดหรือพัวพันกับการกระทำอันเป็นความผิดหรือเป็นการกระทำอันมิชอบ บุคคลนั้นย่อมไม่ใช่ผู้เสียหายในคดีอาญา เมื่อไม่ใช่ผู้เสียหายย่อมไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่อาจจะมีสิทธิและหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้

เมื่อมาตรา 44/1 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ให้สิทธิแก่ผู้เสียหายที่สามารถยื่นคำร้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้กำหนดคำนิยามคำว่า

“ผู้เสียหาย” ไว้ในมาตรา 2 (4) แล้ว ดังนั้น การตีความผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ต้องตีความอย่างเดียวกันกับคำว่าผู้เสียหายที่กำหนดไว้ในคำนิยาม และที่ใช้อยู่ในมาตราอื่น ๆ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ด้วย เพราะบทบัญญัติมาตรา 44/1 มิได้ใช้คำอื่นที่ต่างจากคำนิยามดังกล่าว ดังนั้น จะตีความเป็นพิเศษแตกต่างออกไปจากคำนิยามย่อมไม่ได้ นอกจากนี้ หากจะตีความว่าผู้เสียหายในมาตรา 44/1 ที่ต่างจากคำนิยาม จะต้องตีความโดยอาศัยมาตรา 1 ซึ่งบัญญัติว่า “ในประมวลกฎหมายนี้ ถ้าคำใดมีคำอธิบายไว้แล้วให้ถือตามความหมายดังได้อธิบายไว้ เว้นแต่ข้อความในดวงบทจะขัดกับคำอธิบายนั้น”

ดังนั้น แม้ว่าการยื่นคำร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เป็นการเรียกร้องสิทธิในทางแพ่งโดยไม่ได้ขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในคดีอาญา แต่เมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจนให้ตีความเป็นพิเศษแตกต่างออกไป และกรณีนี้อยู่ในบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ผู้ได้รับความเสียหายที่มีผู้เสียหายโดยนิตินัย จึงไม่ควรที่จะมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 วรรคหนึ่งได้

อีกทั้งการพิจารณาแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 ซึ่งได้บัญญัติเพิ่มเติมมาตรา 44/1 เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เสียหายในคดีอาญาได้มีโอกาสเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนความเสียหายทั้งปวง นอกเหนือจากที่พนักงานอัยการเรียกให้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 เข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ในคดีที่ตนได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญาของบุคคลอื่น มีแนวคิดมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 245 ที่บัญญัติไว้อย่างชัดเจนในการรับรองสิทธิทางอาญาของผู้เสียหายในการได้รับการช่วยเหลือจากรัฐของบุคคล ซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากการทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดนั้น ดังนั้น ความหมายของผู้เสียหายตามมาตรา 44/1 ดังกล่าวก็ควรจะต้องมีความหมายที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 245 ด้วย

นอกจากนั้น เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เป็นบทบัญญัติในส่วนของการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ที่ให้สิทธิแก่ผู้เสียหาย

ในคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายทางแพ่งด้วยการยื่นคำร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนเข้าไปในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ อันเป็นการใช้สิทธิฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ผู้ที่ยื่นคำร้องควรจะเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ที่นอกจากเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายทางแพ่งตามหลักแห่งกฎหมายแพ่งแล้วยังต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยด้วย

การที่กฎหมายให้สิทธิกับผู้เสียหายในการยื่นคำร้องดังกล่าว เป็นกรณีที่กฎหมาย หรือภาครัฐได้อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนได้อย่างครบถ้วนไม่เฉพาะแต่การได้รับทรัพย์สินที่ถูกประทุษร้ายคืนหรือใช้ราคาเท่านั้น เพื่อให้ผู้เสียหายที่เป็นเหยื่ออาชญากรรมได้รับการเยียวยาความเสียหายโดยสะดวกและรวดเร็วกว่าเดิม อีกทั้งยังเป็นผลดีต่อทุกฝ่ายในการดำเนินคดีที่ศาลได้พิจารณาคดีอันเกิดจากการกระทำอันเดียวกันให้เสร็จสิ้นไปในคราวเดียวกันทั้งในทางแพ่งและทางอาญาในกระบวนการพิจารณาคดีในศาล แต่หากกรณีที่มีผู้เสียหายซึ่งมิได้เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทน จำเลยอาจยกข้อต่อสู้ว่าผู้เสียหายก็มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดจึงอาจทำให้เกิดเป็นประเด็นพิพาทในคดีส่วนแพ่งในเรื่องค่าสินไหมทดแทนระหว่างผู้เสียหายและจำเลยได้ ซึ่งการพิสูจน์ความรับผิดชอบเพื่อกำหนดค่าสินไหมทดแทนระหว่างผู้เสียหายและจำเลยนั้น อาจส่งผลกระทบต่อทำให้การพิจารณาคดีอาญาล่าช้าไปได้ซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ในการบัญญัติ มาตรา 44/1

ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ความหมายของคำว่า“ผู้เสียหาย” ตามบทบัญญัติมาตรา 44/1 นี้ ย่อมจะต้องถือความหมายของ “ผู้เสียหาย” ตามมาตรา 2 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยด้วย แต่ผู้วิจัยไม่ได้มีความเห็นด้วยกับเหตุผลข้างต้น เนื่องจากเห็นว่า การยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เป็นการใช้สิทธิเรียกร้องในทางแพ่งโดยไม่ได้ขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการในคดีอาญา ซึ่งการขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 นั้น มีวัตถุประสงค์ในการเข้ามาในคดีอาญาเพื่อที่จะนำพยานหลักฐานมาลงโทษจำเลย ซึ่งต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ตามแนวคำพิพากษา

ศาลฎีกาที่เคยวางไว้ อีกทั้งวัตถุประสงค์ในการดำเนินคดีอาญาก็มุ่งที่จะลงโทษจำเลยเป็นสำคัญ ส่วนการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนทางแพ่งเป็นการชดใช้ค่าเสียหายในลักษณะที่ผู้ละเมิดจะต้องจ่ายชดใช้ให้แก่ผู้เสียหายเพื่อให้ผู้เสียหายได้กลับคืนสู่ฐานะเดิมก่อนถูกกระทำละเมิดให้ได้ใกล้เคียงมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ไม่ว่าจะเป็นกรณีความเสียหายที่ปรากฏในรูปของตัวเงิน ค่าใช้จ่าย รายได้ที่ขาดไป รวมถึงความเสียหายที่ไม่เป็นตัวเงิน

ดังนั้น แม้ว่าผู้ได้รับความเสียหายในส่วนแพ่งจะมีผู้เสียหายโดยนิตินัย เช่น สัมภววิพาททำร้ายซึ่งกันและกัน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1191/2537) หรือเป็นผู้มีส่วนในการประมาทด้วย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1167-1168/2530) บุคคลเหล่านี้ควรจะมียุติธรรมคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 นี้ได้ แต่จำเลยก็สามารถให้การต่อสู้ว่าผู้เสียหายมีส่วนผิดในการก่อให้เกิดความเสียหายด้วยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 442 ประกอบกับมาตรา 223 ซึ่งหากเป็นเช่นนั้น ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนศาลต้องดูว่าฝ่ายใดก่อให้เกิดความเสียหายยิ่งหย่อนกว่ากัน และลดความรับผิดชอบของจำเลยลงตามส่วนแห่งความผิดของผู้เสียหาย หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีส่วนผิดไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ศาลอาจไม่สั่งให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเลยก็ได้

นอกจากนี้ การตีความว่าผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ต้องเป็นผู้เสียหายที่มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นต่อผู้นั้น ผู้นั้นได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้น คือ เป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัย และผู้นั้นไม่ได้มีส่วนร่วม ยินยอม หรือพัวพันกับการกระทำความผิด คือ เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย นั้นเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายทางอาญาที่ต้องตีความโดยเคร่งครัดตามหลักกฎหมายอาญา แต่สิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนต้องพิจารณาจากการได้รับความเสียหายทางแพ่ง ซึ่งตามบทบัญญัติการเรียกค่าสินไหมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มิได้กำหนดว่าต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย เนื่องจากได้กำหนดความรับผิดในการชดใช้ค่าเสียหายว่าให้พิจารณาว่าฝ่ายใดก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่ากัน โดยได้ต้องพิจารณาว่า ผู้เสียหายมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่ อีกทั้งในบางกรณี แม้จะเป็นผู้เสียหายทางอาญา ก็อาจไม่ใช่ผู้เสียหายที่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ก็ได้ เช่น กรณีความผิดฐานข่มขืน

ทรัพย์ ผู้ที่ครอบครองทรัพย์ซึ่งมิใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ย่อมมิใช่ผู้เสียหายที่มีสิทธิติดตามเอาทรัพย์คืนที่ถูกลักขโมยคืนได้ เพราะผู้ครอบครองทรัพย์มิใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่มีอำนาจติดตามเอาคืนทรัพย์สินจากผู้ที่ไม่มียุติอำนาจยึดถือไว้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336

หากพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศฝรั่งเศส ผู้เสียหายในฝรั่งเศสที่จะใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่งโดยการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญานั้น มีหลักเกณฑ์ว่าต้องเป็นผู้ได้รับความเสียหายเป็นส่วนตัว และโดยตรงจากการกระทำความผิด แต่ผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย อันเป็นหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกับกฎหมายไทย ซึ่งแนวความคิดของกฎหมายฝรั่งเศสมาจากหลักการดำเนินคดีโดยรัฐที่ถือว่าการกระทำความผิดกระทบกระเทือนความสงบสุขของสังคม และรัฐมีหน้าที่ต้องเข้าไปจัดการเรื่องให้เรียบร้อย โดยไม่คำนึงถึงว่าการกระทำความผิดนั้นผู้เสียหายจะได้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม โดยศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสได้วินิจฉัยว่า “ไม่มีกฎหมายใดที่ห้ามผู้กระทำความผิดเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้ร่วมกระทำความผิด”

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้เสียหายที่มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ไม่จำเป็นต้องถือความหมายของผู้เสียหายตามมาตรา 2 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังนั้น ผู้ที่ได้รับความเสียหายทางแพ่งจากการกระทำความผิดทางอาญาย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องตาม มาตรา 44/1 ได้ แม้ว่าจะมิใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ตาม

ดังนั้น เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการตีความคำว่าผู้เสียหายควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 โดยมีการกำหนดความหมายของคำว่าผู้เสียหายที่มีสิทธิยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนตาม มาตรา 44/1 โดยให้เป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายทางแพ่งโดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย เพื่อให้ผู้เสียหายที่เป็นเหยื่ออาชญากรรมได้รับการเยียวยาความเสียหายด้วยความสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น

3.2 ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตาม มาตรา 44/1 กับการร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ

หลักเกณฑ์และเงื่อนไขของการยื่นคำร้องขอค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 มีเจตนารมณ์เพื่อมุ่งให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถใช้สิทธิเรียกร้องให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับในทางแพ่งไปพร้อมกับการดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องทำให้ผู้เสียหายไม่ต้องเป็นโจทก์ฟ้องในคดีแพ่งเป็นคดีใหม่เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้เสียหายให้ได้รับการเยียวยาจากความเสียหายได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ยิ่งขึ้น

แต่การยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 ทำให้ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานมาสืบเกี่ยวกับความเสียหายในทางแพ่ง อันเป็นการเรียกร้องสิทธิในทางแพ่งเท่านั้น ไม่ได้ถือว่าผู้เสียหายได้เข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการในคดีอาญา ทั้งที่ การเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการนั้น ผู้เสียหายย่อมมีสิทธิในการดำเนินคดีในส่วนอาญาไม่ว่าจะเป็นการยื่นบัญชีระบุพยาน การนำสืบพยานหลักฐานในส่วนอาญา การอุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาของศาล

ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเป็นกรณีที่พนักงานอัยการซึ่งยื่นฟ้องคดีอาญาในขณะที่ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 โดยมีได้ยื่นคำร้องขอเข้ามาเป็นโจทก์ร่วมในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 ด้วย เท่ากับพนักงานอัยการเป็นโจทก์ในคดีอาญาเพียงผู้เดียว หากศาลที่พิจารณาคดีส่วนอาญามีคำพิพากษายกฟ้องทั้งคดีหรือยกฟ้องเฉพาะข้อเท็จจริงข้อใดข้อหนึ่ง แล้วพนักงานอัยการไม่อุทธรณ์หรือฎีกาหรือว่าคดีอาญาต้องห้ามอุทธรณ์หรือฎีกา ย่อมทำให้ข้อเท็จจริงในส่วนนั้นเป็นที่ยุติ หากผลของคำพิพากษาในส่วนคดีอาญาไม่เป็นไปตามที่ผู้เสียหายคาดหวังหรือต้องการแล้ว เมื่อผู้เสียหายมิได้เข้ามาเป็นโจทก์ในคดีอาญาร่วมกับพนักงานอัยการ ผู้เสียหายไม่มีสิทธิยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาเพื่อคัดค้านคำพิพากษาในส่วนคดีอาญาได้ ย่อมส่งผลให้คดีอาญาดังกล่าวเป็นที่ยุติ และเป็นผลให้การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งต้องยุติตามไปด้วย เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 บัญญัติให้ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือ

ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาที่ปรากฏในคดีอาญา เมื่อคำพิพากษาในคดีส่วนอาญา ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องโดยฟังข้อเท็จจริงเป็นที่ยุติ เช่นว่า ผู้ต้องหาไม่ได้กระทำความผิดหรือ แม้แต่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด คดีส่วนแพ่งต้องฟังข้อเท็จจริงว่า ผู้ต้องหาไม่ได้กระทำความผิด ทั้งที่ ถ้าผู้เสียหายได้เข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดีอาญา ผู้เสียหายอาจยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาในส่วนคดีอาญาและสามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้ต้องหากระทำความผิดจริง แต่เนื่องจากการยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาของผู้เสียหายตามมาตรา 44/1 ดังกล่าว กฎหมายมิได้ถือว่าเป็นการยื่นคำร้องเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการในคดีอาญาทำให้ผู้เสียหายไม่อาจใช้สิทธิในการอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาในส่วนอาญาได้

ดังนั้น ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการไม่อุทธรณ์ฎีกาหรือว่าคดีอาญาต้องห้ามอุทธรณ์ฎีกาแล้ว ผู้เสียหายไม่สามารถยื่นอุทธรณ์เพื่อคัดค้านคำพิพากษาในคดีส่วนอาญาได้ เพราะมิได้เข้ามาเป็นโจทก์ในคดีอาญาร่วมกับพนักงานอัยการ ทั้งที่ผู้เสียหายได้รับผลกระทบจากคำพิพากษาของศาลในส่วนอาญา ซึ่งอาจทำให้ผู้เสียหายต้องเสียสิทธิในการได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยในส่วนแพ่ง

ในขณะที่การยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการของผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 ทำให้ผู้เสียหายมีสิทธิในการดำเนินคดีอาญาเท่านั้น หากผู้เสียหายไม่ได้ยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ผู้เสียหายย่อมไม่มีสิทธินำพยานหลักฐานมานำสืบถึงความเสียหายในส่วนแพ่งที่ตนได้รับความเสียหายได้ และไม่มีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยอีกด้วย

ปัญหาดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการที่ผู้เสียหายยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 กฎหมายให้สิทธิกับผู้เสียหายเพียงแต่ส่วนในคดีแพ่งเท่านั้น หรือกรณีที่ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการตามมาตรา 30 ผู้เสียหายก็จะได้สิทธิในทางอาญาเท่านั้น ผู้เสียหายไม่ได้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยทั้งที่เป็นโจทก์ร่วมในคดีอาญา ซึ่งก่อให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนให้กับผู้เสียหายที่ต้องยื่นคำร้องหลายคำร้องในคดีอาญาเรื่องเดียวกันเพื่อให้ได้สิทธิทั้งในส่วนคดีอาญาและในส่วนคดีแพ่ง เมื่อพิจารณาศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศฝรั่งเศส ประเทศฝรั่งเศส

มีระบบการฟ้องคดีอาญาโดยรัฐ โดยไม่ได้ให้สิทธิกับผู้เสียหายในการฟ้องคดีอาญาหรือเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการในส่วนคดีอาญาเลย แต่กฎหมายประเทศฝรั่งเศสยอมให้ผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องคดีแพ่งเรียกค่าสินไหมทดแทนจากศาลที่มีอำนาจชำระคดีอาญาได้ ศาลจะทำการไต่สวนคดีอาญา โดยพนักงานอัยการต้องเข้าร่วมในการไต่สวนด้วยเพื่อแถลงการณ์ให้ศาลทราบว่าจำเลยได้กระทำความผิด จากนั้นก็จะมีการพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยต่อไป ทำให้ผู้เสียหายมีความสะดวกในการดำเนินคดีไม่ต้องยื่นคำร้องหรือดำเนินการหลาย ๆ อย่างในคดีเรื่องเดียวกัน

การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแยกสิทธิและหน้าที่ของผู้เสียหายในการร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 กับการร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการตามมาตรา 30 เป็นเอกเทศออกจากกันอย่างชัดเจน ทำให้ผู้เสียหายเสียสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการดำเนินคดีอาญากับจำเลยและการได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนในส่วนแพ่งจากจำเลย

ดังนั้น ควรกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยควรมีการกำหนดสิทธิของผู้เสียหายทั้งสองส่วนคือสิทธิในการร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 และสิทธิในการร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการตามมาตรา 30 ให้มีความสัมพันธ์กัน โดยให้ผู้เสียหายที่เข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์สามารถที่จะดำเนินคดีได้ทั้งคดีอาญาและค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่ง โดยเมื่อผู้เสียหายยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ ผู้เสียหายควรมีสิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยและมีสิทธิที่จะดำเนินคดีในส่วนแพ่งไม่ว่าจะเป็นการนำสืบพยานหลักฐานเกี่ยวกับค่าเสียหาย การอุทธรณ์ฎีกาในส่วนของค่าสินไหมทดแทน ส่วนกรณีที่ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 ย่อมมีสิทธิที่จะดำเนินคดีในส่วนอาญาโดยเฉพาะการอุทธรณ์ฎีกาในส่วนของคดีอาญาที่มีผลเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนที่ผู้เสียหายเรียกร้องจากจำเลยได้

4. ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับคดีค่าสินไหมทดแทนจากจำเลย

เจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินที่ผู้เสียหายต้องสูญเสียไปจากการกระทำความผิดตามมาตรา 43 หรือการเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยในคดีอาญาตามมาตรา 44/1 เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือบรรเทาความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาของจำเลย นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 50 ยังกำหนดว่า ในกรณีที่ศาลสั่งให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน หรือค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายตามมาตรา 43 มาตรา 44 หรือมาตรา 44/1 ให้ถือว่าผู้เสียหายนั้นเป็นเจ้าของตามคำพิพากษา เมื่อศาลสั่งให้คืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาแก่ผู้เสียหายตามคำเรียกร้องของพนักงานอัยการ หรือกรณีที่ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ตามกฎหมายย่อมถือว่าผู้เสียหายนั้นเป็นเจ้าของตามคำพิพากษาดังเช่น โจทก์ในคดีแพ่งทั่วไปย่อมก่อให้เกิดสิทธิแก่ผู้เสียหายที่จะบังคับคดีกับจำเลยโดยทำการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของจำเลยเพื่อขายทอดตลาดเอาเงินมาชำระตามคำพิพากษาได้ การที่กฎหมายต้องบัญญัติเช่นนี้ ก็เพราะว่าในคดีที่พนักงานอัยการฟ้องเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายนั้น ผู้เสียหายมิได้เป็นโจทก์ในคดีนั้นด้วย ตามปกติแล้วก็จะถือว่าเป็นเจ้าของตามคำพิพากษาไม่ได้ ถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ก็จะเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นโดยที่ศาลสั่งให้จำเลยคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาทรัพย์สินแก่ผู้เสียหายหรือสั่งให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายแล้ว ผู้เสียหายก็ไม่มีอำนาจที่จะเข้าบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาได้ ต้องไปฟ้องร้องคดีแพ่งอีก ย่อมจะก่อให้เกิดความยุ่งยาก ซ้ำซ้อน และความไม่เป็นธรรมกับผู้เสียหายและอาจถือได้ว่าเป็นการฟ้องซ้ำในส่วนแพ่งได้อีกด้วย

แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้ผู้เสียหายเป็นเจ้าของตามคำพิพากษาในส่วนแพ่ง แต่การบังคับคดีตามคำพิพากษาดังกล่าว ผู้เสียหายกลับไม่ได้รับช่วยเหลือจากรัฐในการบังคับคดีเพื่อให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายเลย ผู้เสียหายต้องไปดำเนินการบังคับคดีเอง ดังเช่นเจ้าของตามคำพิพากษาในคดีแพ่งสามัญทั่วไปที่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีเนื่องจากการผิดสัญญา การทำนิติกรรมต่าง ๆ ซึ่งเจ้าของตามประมวล-

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าวคู่สัญญาที่มีความสมัครใจที่จะเข้าทำนิติกรรมสัญญา อันก่อให้เกิดความเสียหายทางแพ่งดังกล่าวขึ้น เมื่อมีการผิดสัญญาย่อมเป็นภาระหน้าที่ที่เจ้าหนี้ดังกล่าวจะต้องดำเนินการบังคับคดีเพื่อให้ได้รับสิทธิตามสัญญา แต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายอันเกิดจากการกระทำความผิดทางอาญา ผู้เสียหายไม่ได้มีเจตนาหรือมีความต้องการที่จะได้รับความเสียหายดังกล่าว การที่ผู้เสียหายต้องมีการหน้าที่ในการบังคับคดีในส่วนค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยเองทำให้ผู้เสียหายต้องได้รับความเดือนร้อนจากการกระทำความผิดทางอาญาเพิ่มมากขึ้น

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศอังกฤษ กฎหมายอังกฤษกำหนดว่า ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแล้ว ศาลมีมาตรการบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน โดยศาลอาจมีคำสั่งให้คุมขังผู้กระทำความผิดได้ หากผู้กระทำความผิดหรือจำเลยปฏิเสธที่จะชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ซึ่งการกำหนดระยะเวลาในการคุมขังสำหรับการไม่ชำระค่าสินไหมทดแทนตามที่กำหนด เป็นระยะเวลาเดียวกับกรณีการไม่ชำระค่าปรับในจำนวนเงินเดียวกัน และหากผู้กระทำความผิดจ่ายค่าสินไหมทดแทนไปบางส่วนแล้วตามคำสั่งของศาล ระยะเวลาการคุมขังก็จะลดลงไปตามส่วน แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยไม่มีปรากฏบทบัญญัติในเรื่องการใช้มาตรการบังคับจำเลยให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หากจำเลยปฏิเสธที่จะชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไว้ในมาตราใดเลย

นอกจากนี้ The Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000 ของประเทศอังกฤษ มาตรา 130 (12) ยังกำหนดให้ในกรณีที่ศาลกำหนดโทษปรับแก่ผู้กระทำความผิดและกำหนดให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หากผู้กระทำความผิดไม่สามารถชำระทั้งหมดได้ ให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็นลำดับแรกก่อนการชำระค่าปรับและค่าธรรมเนียม ในขณะที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 251 กำหนดว่า ถ้าต้องยึดทรัพย์สินคราวเดียวกันสำหรับใช้ค่าธรรมเนียมศาล ค่าปรับราคาทรัพย์สินหรือค่าสินไหมทดแทน แต่ทรัพย์สินของจำเลยไม่พอใช้ครบทุกอย่างให้นำจำนวนเงินสุทธิของทรัพย์สินนั้นใช้ตามลำดับดังต่อไปนี้

- 1) ค่าธรรมเนียม
- 2) ราคาทรัพย์สินหรือค่าสินไหมทดแทน
- 3) ค่าปรับ

ทำให้เห็นว่า ประเทศอังกฤษนั้นคุ้มครองผู้เสียหายในการที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยโดยมีมาตรการบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ผู้เสียหายซึ่งสอดคล้องกับปณิญาสากล่าวด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 กำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีการช่วยเหลือเหยื่อ (Assistance) ที่เหมาะสมตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการทางกฎหมาย แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยกลับมีเพียงบทบัญญัติในการช่วยเหลือให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเท่านั้น แต่ไม่มีมาตรการในการช่วยเหลือเพื่อบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ผู้เสียหายเลย

ดังนั้น แนวทางแก้ไขในการบังคับคดีเพื่อให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหาย จึงควรมีมาตรการในการช่วยเหลือผู้เสียหายเพื่อบังคับให้จำเลยจ่ายค่าสินไหมทดแทน โดยผู้เสียหายไม่ต้องไปดำเนินการบังคับคดีเอง เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ โดยในกรณีที่จำเลยไม่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ศาลมีอำนาจกักขังเพื่อให้จำเลยจ่ายค่าสินไหมทดแทนหรือบังคับค่าสินไหมทดแทนจากรายได้ในระหว่างที่จำเลยถูกคุมขังที่เรือนจำเพื่อให้จำเลยรู้สึกสำนึกในการกระทำความผิดอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายและให้ผู้เสียหายได้รับการบรรเทาความเสียหายที่ได้รับจากการกระทำ ความผิดทางอาญาของจำเลยอีกด้วย